Ameller Niyetlere Göredir

Tarık Ebu Abdullah

28 Haz, 2018

https://ilimvecihat.com

حَدَّثَنَا الحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الأَنْصَارِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى المِنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا ، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»

İmam el-Buhari (*rahimehullah*) şöyle der: Bize el-Humeydi Abdullah bin Zubeyr tahdis etti, o dedi ki: Bize Süfyan tahdis etti, o dedi ki: Bize Yahya bin Said el-Ensari tahdis etti, o dedi ki: Bana Muhammed bin İbrahim et-Teymi haber verdi ki Alkame bin Vakkas el-Leysi'nin şöyle dediğini işitmiş: Ben Ömer bin Hattab (*radiyallahu anhu*)'yu minberde şöyle derken işittim: Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i şöyle derken işittim:

"Ameller niyetlere göredir. Ve her kişiye ancak niyet ettiği vardır. Kimin hicreti Allah ve Rasûlü'ne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlü'nedir. Kimin hicreti de bir dünyalık veya evleneceği bir kadın içinse, onun hicreti hicret ettiğinedir."

Bir: Hadisin senedi ve hükmü:

El-Humeydi: Abdullah bin Zubeyr bin İsa bin Humeyd el-Kureyşi el-Esedi. Ebu Bekr el-Humeydi el-Mekki (*rahimehullah*). İmam Ebu Hatim er-Razi (rahimehullah) "O sikadır, imamdır"der. Ve İmam Ahmed (*rahimehullah*) *"El-Humeydi bizde imamdır"* der. İmam Ebu Bekr el-Humeydi (*rahimehullah*) hicri 219'da vefat etmiştir.

Sufyan: Sufyan bin Uyeyne bin Meymun el-Hilali. Ebu Muhammed el-Kufi (*rahimehullah*). İmam Ebu Hatim er-Razi (*rahimehullah*) "*O sikadır, imamdır*" der. Ve İmam Ali bin Medini (*rahimehullah*) İmam Yahya bin Said'e "*Ey Ebu Said! Süfyan hadiste imam mıdır?*" diye sorunca şöyle dediğini söyler: "*Süfyan bu kavmin (Ehl-i Hadis'in) 40 yıldır imamıdır.*" İmam Sufyan bin Uyeyne (*rahimehullah*) hicri 198'de vefat etmiştir.

Yahya bin Said el-Ensari: Yahya bin Said bin Kays el-Ensari en-Neccari. Ebu Said el-Medeni (rahimehullah). Tabiinin küçüklerindendir. İmam Ebu Hatim er-Razi, İmam Ebu Zura ve İmam Yahya bin Main "O sikadır" demişlerdir. İmam Yahya bin Said el-Ensari (rahimehullah) hicri 144'de vefat etmiştir.

Muhammed bin İbrahim et-Teymi: Muhammed bin İbrahim bin el-Haris bin Murre el-Kureyşi et-Teymi. Ebu Abdullah el-Medeni (rahimehullah). Tabiindendir. İmam Ebu Hatim er-Razi ve İmam Yahya bin Main "o sikadır"

demişlerdir. İmam Ebu Abdullah el-Medeni (rahimehullah) hicri 120'de vefat etmiştir.

Alkame bin Vakkas el-Leysi: Alkame bin Vakkas bin Mihsan el-Leysi el-Utvari el-Medeni (*rahimehullah*). Büyük tabiindendir. İmam en-Nesei ve İmam ez-Zehebi "*O sikadır*" demişlerdir.

Ömer bin el-Hattab: Ömer bin el-Hattab bin Nufeyl bin Abdulizz el-Kureyşi el-Adavi. Ebu Hafs (*radiyallahu anhu*). Sahabenin büyüklerinden. Emiru'l-Muminin. İmam Ömer bin el-Hattab (*radiyallahu anhu*) hicri 23'de vefat etmiştir.

Hadis sahihtir. İmamlar sıhhatinde ve azametinde ittifak etmişlerdir. İmam Ahmed (*rahimehullah*) "*Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den gelen haberlerde bu hadisten daha toparlayıcı, daha kapsamlı ve daha çok faydalı olan bir hadis yoktur*" demiştir.

Bu senetle İmam el-Buhari (*rahimehullah*) *"Sahih"*inde tahriç etmiştir ve mübarek kitabını bu hadisle takdim etmiştir. Hadisi İmam Muslim, İmam Ebu Davud, İmam en-Nesei, İmam Ahmed, İmam İbn-i Huzeyme, İmam İbn-i Hibban (*rahimehumullah*) ve başkaları da rivayet etmişlerdir.

İki: Hadisin senedinden ve metninden çıkarılacak bazı faydalar:

Bir: Hafız İbn-i Hacer (*rahimehullah*) Buhari şerhinde şöyle der: "*Sanki el-Buhari Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Kureyşi öne çıkarın" sözüne uyarak el-Humeydi'den gelen rivayetle kitabını açmıştır. Çünkü el-Humeydi el-Buhari'nin ilim aldığı en fakih Kureyşlidir. Ayrıca bundan başka bir münasebet daha vardır. O da; el-Humeydi'nin Mekkeli olmasıdır. Vahiy Mekke'de inmeye başladığına göre "Vahyin başlaması" babına Mekkeli şeyhiyle başlamayı uygun bulmuş. Ve bunun için ikinci rivayeti de Mâlik yoluyla getirmiştir. Çünkü Mâlik Medine ehlinin şeyhidir. Ve Medine vahyin inmesinde ve fazilette Mekke'den sonra gelir. Ve Mâlik ve İbn-i Uyeyne birbirine denktirler. Eş-Şafii şöyle demiştir: "Eğer onlar (İmam Mâlik ve İmam İbn-i Uyeyne) olmasalardı ilim Hicaz'da yok olurdu."*

İki: Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi *(rahimehullah) "Keşfu'l-Muşkil"*de şöyle der: *"Ulema, kitaplarını bu hadisle takdim etmelerini güzel bulmuşlardır. Zira niyet amelin aslıdır*". Abdurrahman bin Mehdi şöyle derdi: *"Kitap tasnif eden bu hadisle başlamalı."* Ve eş-Şafii şöyle der: *"Bu hadis fıkhın 70 babına girer."* Ahmed bin Hanbel şöyle der: *"İslam'ın aslı üç hadistir: "Ameller niyetlere göredir" ve "Helal bellidir ve haram bellidir" ve "Kim bu işte (dinde) ondan olmayanı ihdas ederse, o merduttur".* Ebu Davud es-Sicistani şöyle der: *"Fıkıh*

beş hadisin üzerinde döner: "Ameller niyetlere göredir" ve "Helal bellidir" ve "Size nehyettiğimden uzak durun ve size emrettiğimi gücünüz yettiği kadarıyla yapın" ve "Zarar ve zarar vermek yoktur" ve "Din nasihattir".

Ve bir rivayette Ebu Davud şöyle demiştir: *"Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den 500 bin hadis yazdım. "Sunen" kitabına onlardan seçtiklerimi yazdım ve sahih olanı, ona benzeyeni ve ona yakın olanı zikrettim. Ama insanın dini için bunlardan dört tanesi yeterlidir. Biri "Ameller niyetlere göredir" hadisi, ikincisi "Helal bellidir" hadisi, üçüncüsü "İnsanın onu ilgilendirmediği şeylerle uğraşmaması İslam'ının güzelliğindendir" hadisi ve dördüncüsü "Mü'min kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe mü'min değildir" hadisi."*

Hafız İbn-i Hacer (rahimehullah) şöyle der: *"El-Beyhaki hadisin ilmin üçte biri olmasını kulun kazandıklarını kalbiyle, diliyle ve bedeniyle elde ettiğine bağlamıştır. Niyet de bu üç kısımlardan birisidir, hatta başta gelenidir. Çünkü niyet kendi başına ibadet olabilir ama diğerleri ibadet olabilmek için niyete muhtaçtırlar."*

Üç: Hafız İbn-i Hacer (*rahimehullah*) şöyle der: "*Ebu Cafer et-Taberi şöyle demiştir: "Bu hadis ferttir; çünkü bu hadisi Ömer'den sadece Alkame rivayet etmiştir. Ve Alkame'den sadece Muhammed bin İbrahim rivayet etmiştir ve Muhammed bin İbrahim'den sadece Yahya bin Said rivayet etmiştir. Hadis ancak Yahya bin Said'ten meşhur olmuştur." Ve durum dediği gibidir... Böylece Ömer hadisinin mütevatir olduğunu zannedenlerin hataları belli oldu. Mütevatirden manen mütevatir kast edilirse hariç. Buna hamletmek mümkündür. Doğru! Hadis Yahya bin Said'den sonra mütevatirdir. Nitekim Muhammed bin Ali bin Said en-Nekkaş el-Hafız hadisi Yayha'dan 250 kişi rivayet ettiğini söyler. Ve Ebu'l-Kasım ibni Mendeh 300'den fazla ravi ismi sayar."*

Yani ulemanın çok değer verdikleri ve İslam'ın, dinin veya ilmin üçte biri olarak tabir ettikleri ve umumen herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bu hadis tam manasıyla ferd bir hadistir. Ferd hadis rivayet tabakalarından birinde sadece bir râvinin rivayet ettiği hadistir. Bu hadis ise Yahya bin Said'e kadar ilk dört tabakada sadece bir râvi tarafından rivayet edilmiştir. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den sadece Ömer (*radiyallahu anhu*) rivayet etmiştir. Ömer (*radiyallahu anhu*)'dan sadece Alkame rivayet etmiştir. Alkame'den sadece Muhammed bin İbrahim rivayet etmiştir. Muhammed bin İbrahim'den sadece Yahya bin Said rivayet etmiştir. Hadis ancak Yahya bin Said'ten sonra meşhur olmuştur. Bununla beraber bu hadis belki ümmetin içinde en çok bilinen ve her fırkanın kabul ettiği ve istidlal ettiği bir hadistir.

Hâlbuki rivayetlere göre Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bu sözü Medine'ye hicret ettiğinde hutbede konuşmuştur. Elbette o ortamda bu sözü Ömer (*radiyallahu anhu*)'dan başkası da duymuştur. Ve ondan sonra Alkame (*rahimehullah*) hadisi Ömer (*radiyallahu anhu*) hutbedeyken ondan işitmiştir. Elbette ondan başkaları da bu hadisi işitmişlerdir. Ama buna rağmen hadisin sadece bu senetle sahih gelmiş olması ancak ilahi bir iradenin tahakkuk etmesindendir ve bazı fırkaları reddetmek içindir. Allah-u Âlem. Bu fırkalar umumen hadis inkârcılarıdır ve özellikle ehad haberleri iman bahsinde ilim kabul etmeyen Rey Ehli'dir.

Hadis inkârcılarına gelince onlara şöyle demek lazım: Nasıl olur da sizin anlayışınıza göre şüpheli olan bu hadisi ümmet, değişik fırkalara müntesip âlimleri ve halkıyla beraber kendisine baş tacı yapmıştır. Sizin anlayışınıza göre bu durumda ümmetin topyekûn adaleti sakıt olması gerekir!

Rey Ehli'ne gelince onlara da şöyle demek lazım: Siz de bu hadisle delil getiriyorsunuz. Mademki ehad haber iman bahsinde ilim ifade etmiyor, o halde niye kalbin ameli olan niyete bu ferd hadisle delil getiriyorsunuz?

Dört: إِنَّمَـــا (*innema*) hasrı ifade eder, yani işaret edileni ispat eder ve ondan gayrisini nefyeder. Buna göre mana "*Her amel niyetledir, niyetsiz amel yoktur*" olur.

Beş: الأَعْمَـالُ بِالنِّيَّـاتِ (*el-a'mâlu bi'n-niyyât-ameller niyetlere göredir*). Bir çoğul diğer bir çoğula mukabil gelmiştir. El-Huvebbi (*rahimehullah*) şöyle der: "*Sanki amellerin çeşit çeşit olduğu gibi niyetlerin de çeşit çeşit olacağına işaret etmektedir. Mesela bir kişinin amelinde Allah (azze ve celle)'nin rızasını araması veya O'nun vaat ettiklerini elde etmeyi istemesi veya O'nun cezasından korkması gibi.*"

Altı: Hafız İbn-i Hacer (*rahimehullah*) şöyle der: *"بِالنِّيَّـــات (bi'n-niyyet)teki ب (be) harfi musahabe (beraberlik) içindir. Veya sebebiyet için olması da muhtemeldir. İkincisine göre niyet ameli oluşturan unsurdur. Adeta amelin icat olunmasına sebeptir. Birinci manada ise niyet amelin kendisindendir ve bu durumda başından beri amelden ayrılmaması şart olur."*

Yedi: Ebu Zekeriyya en-Nevevi (*rahimehullah*) "*Niyet kalbin farz veya farz dışında bir ameli azmetmesidir*" der. Ve Şihabuddin el-Karrafi (*rahimehullah*) "*Niyet insanın yapmak istediğini kalbiyle kast etmesidir*" der. El-Karrafi'nin sözünden niyetle kastın aynı şeyler olduğu anlaşılsa da İmam İbn-i Kayyım (*rahimehullah*) niyetle kastın arasındaki farkı şöyle izah eder: *"Niyet kastın aynısıdır lakin aralarında iki fark vardır. Birinci fark şudur: Kastın hem failin*

fiiliyle ve hem de başkasının fiiliyle alakalıdır. Lakin niyet sadece fiilin kendisiyle alakalıdır. Bunun için kişinin başkasının fiiline niyet etmesi düşünülemez ama onu kast etmesi ve irade etmesi düşünülebilir. İkinci fark şudur: Kasıt sadece failin kast ettiği güç yetire bilinir fiilde söz konusu olur. Ama niyete gelince, insan muktedir olduğuna da niyetlenir aciz olduğuna da niyetlenir... Bunun için niyet güç yetirdiğiyle de alakalıdır aciz olduğu ile de alakalıdır. Kasıt ve iradenin hilafına. Bu ikisi yapılamayanla ilintili olmazlar, ne failin kendi fiiliyle ve ne de başkasının fiiliyle."

Sekiz: Niyet ilim ile amel arasında gelir. İlim niyetten evvel gelir ve amel niyete tabi olur. Çünkü ameli teşkil eden niyet ve kudrettir. Niyet ise ilim ve iradeden müteşekkildir. Kişi sahih ilme sahip ise ve amele istekli ve muktedir ise muhakkak sahih amel vaki olacaktır. Lakin ilmi ifsada uğrarsa kişi fasit olanı, yani hakka muhalif olanı irade eder ve kudret ile beraber fasit amel sadır olur. Dolayısıyla sahih amel semadan nazil olmuş ilimden neşet eden ameldir. Lakin masiyet zandan ve hevadan neşet eden ameldir. El-Gazali (*rahimehullah*) şöyle der: "*Bil ki niyet, irade ve kasıt manaları bir ve birbirine benzer ibarelerdir. O, kalbin hali ve sıfatıdır ki iki şey onu kuşatmıştır: İlim ve amel. İlim ondan önce gelir; çünkü aslı ve şartıdır. Ve amel ona tabidir; çünkü semeresi ve fer'idir.*"

Dokuz: Niyet kalbî amellerdendir ve dolayısıyla mahalli kalptir. Niyetin dil ile telaffuz edilmesi bid'attir. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in niyeti açıktan telaffuz ettiği rivayet edilmemiştir. Ondan sonra sahabe (*radiyallahu anhum*)'dan ve imamlardan da niyetin telaffuz edilmesi yönünde bir şey nakledilmemiştir. Ebu Zekeriyye İbni Nehhas (*rahimehullah*) "*Tenbihu'l-Ğafilin an A'mali'l-Cahilin" adlı kitabında şöyle der: "Niyetin telaffuz edilmesi vacip değildir. Bilakis dört imamda ve diğer imamlarda sünnet dahi değildir. Bilakis âlimlerden birçoğu bunun bid'at olduğunu söylemişlerdir çünkü bu hususta ne Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den ve ne sahabeden ve ne de tabiinden bir şey varit değildir... Niyetin telaffuz edilmesi bid'attir, mekruhtur; seleften tabi olunan hiç kimseden nakledilmemiştir.*"

On: Kalpte niyetin varlığı bedende amelin varlığını zorunlu kılar. Ancak her niyet ameli icat etmez. Es-Subki (*rahimehullah*) "*Kadau'l-Ereb*" adlı kitabında nefiste vaki olanın beş mertebede olduğunu söyler ve şöyle sıralar:

Birinci ve en zayıf mertebesi ansızın akla gelen şeydir. Bundan sonraki mertebe akla gelenin hatırda kalmasıdır. Bunu takip eden mertebe kalbin tereddüt etmesidir. Kalbin hatırına geldiğinde kast ettiğini kararlaştırması ve sonra vazgeçmesidir. Bundan sonraki mertebe kalbin kast etmesi lakin amel edebilecek kadar ısrarlı olmamasıdır. Niyetin son ve en güçlü mertebesi

azimdir. Bu, kalbin irade ettiğini yapmakta ısrarcı olduğu halidir.

İmam Abdullah İbn-i Mubarek (rahimehullah)'ın "*ısrar*" dediği veya İmam Ahmed (*rahimehullah*)'ın "*ısrarlı niyet*" dediği veya İmam İbn-i Teymiyye (*rahimehullah*)'ın "*kesin irade*" veya "*tam irade*" dediği veya en-Nevevi (*rahimehullah*)'ın "*kalbin istikrarlı kastı*" dediği kalbin bu halidir. Kalbin bu surette ameli kast etmesi muhakkak kendisini bedende gösterir. Bunun için İmam İbn-i Teymiyye (*rahimehullah*) kat'î iradenin bulunduğu kalpte amelin bedende zuhur etmesini sadece âciziyet engeller demiştir.

On bir: İmam İbn-i Recep (*rahimehullah*) "*Camiu'l-Ulumi ve'l-Hikem*"inde şöyle der: "*Ulemanın sözünde niyet iki manaya gelir: Birinci manası ibadetlerin bir kısmını diğer bir kısmından ayırmak içindir. Öğle namazını ikindi namazından ve Ramazan orucunu diğer oruçlardan ayırmak için gibi. Veya ibadetleri adetlerden ayırmak içindir. Cünüplükten temizlenmek için yıkanmayı serinlemek veya kirden temizlenmek için yıkanmayı ayırmak için gibi. Bu manada niyeti fukahanın kitaplarında çokça bulmak mümkündür. Niyetin ikinci manası amel ile kast edileni temyiz etmektir. Yani ameliyle kast ettiği ortak koşmadan sadece Allah mıdır veya Allah ile beraber başkası mıdır? Ârifler kitaplarında ve sözlerinde ihlastan ve ihlasın tabilerinden konuşurken bu manadaki niyetten bahsederler. Selefin sözlerinde çokça görebileceğin niyet de bu manada olandır.*"

On iki: Hafız İbn-i Hacer (*rahimehullah*) (*Ve her kişiye ancak niyet ettiği vardır*) sözü için el-Kurtubi "*Bu sözle ameller için niyetin ve ihlâsın şart olduğu belirlenmiştir" der ve tek'it için olduğuna meyleder. Ondan başkaları ise ikinci cümlenin ilkinden farklı bir şey ifade ettiğini söylerler; çünkü ilki amelin niyete tabi olduğunu ve onula beraber olduğunu ve hükmün buna terettüp ettiğini tembihlemektedir. İkinci cümle ise failin sadece niyet ettiğini tahsil edeceğini ifade etmektedir. İbn-i Dakiki'l-İyd şöyle der: "İkinci cümle insanın niyet ettiğini elde etmesini gerektirir. Yani ameli şartlarına uygun yaparsa veya onu amelden engelleyecek şer'î bir özrü yoksa niyet ettiğini elde etmesi gerekir. Ve aynı manada niyet etmediği hiçbir şeyi de tahsil edemeyecektir."*

Ve İmam İbn-i Recep (*rahimehullah*) şöyle der: "*Bu cümle sadece bir önceki cümlenin bir tekrarı değildir. Birinci cümle amelin salih veya fasit olması onu icat eden niyete bağlı olduğuna delalet ederken, ikinci cümle kişinin amelinden ötürü kazanacağı sevap salih niyetine göre olacağına ve kazanacağı ceza da fasit niyetine göre olacağına delalet etmektedir. Kişinin niyeti bazen mubah da olabilir. Bu durumda ameli de mubah olur ve ameliyle ne sevap ve ne de ceza kazanmaz. Şu halde amel ona sebep olan ve onu var eden niyete göre salih veya fasit veya mübah olur."*

On üç: İmam İbn-i Recep (*rahimehullah*) şöyle der: *"Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Kimin hicreti Allah ve Rasûlü'ne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlü'nedir. Kimin hicreti de bir dünyalık veya evleneceği bir kadın içinse, onun hicreti hicret ettiğinedir" sözüne gelince, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ameller niyetlere göredir kaidesini izah etmek için amellerden bir misal getirmiştir. Bu misalde zikredilen amellerin sureti aynıdır lakin salih veya fasit olmaları failin niyetine göre değişkendir. Sanki şöyle diyor: Diğer amellerde verdiğim bu misal gibidir... Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin yaptığı hicretin kişinin niyeti ve maksadına göre değişiklik arz edebileceğini bildirmiştir. Kim İslam diyarına Allah'a ve Rasûlü'ne olan sevgisinden, dinini öğrenme arzusundan ve şirk diyarında izhar edemediği dinini açığa vurmak için hicret etmişse işte o gerçekten Allah ve Rasûlü'ne hicret etmiştir. Şeref ve övünç olarak Allah ve Rasûlü'ne hicretin karşılığını elde etmiş olması onun için kâfidir. Bunun için şartın cevabında sadece lafızlar tekrar edilmiştir. Çünkü hicretle niyet ettiği, dünya ve ahirette talep edilebilecek olanın nihayetidir. Kim de şirk diyarından İslam diyarına elde edeceği bir dünyalık için veya evleneceği bir kadın için hicret ederse onun hicreti de onadır. İlki tüccardır ve ikincisi dünürcüdür. Ama ikisi de muhacir değildir. "Onun hicreti hicret ettiğinedir" ifadesi dünyalık talebini tahkir etmek ve değersizliğini göstermek içindir. Ayrıca Allah ve Rasûlü'ne hicret sadece bir çeşittir. Onun taaddüdü yoktur. Bunun için şart cümlesindeki kelimeler cevap cümlesinde aynen tekrarlanmıştır. Ama dünya işleri için yapılan hicretlere gelince bunları sayıyla saymak mümkün değildir. İnsan bazen mubah olan için ve bazen haram olan için bile hicret edebilir. Bunun için "onun hicreti hicret ettiğinedir" denilmiştir. Yani neye ise onadır."*

Allah'a hamd ve Rasûlü'ne salât ve selam olsun.